

THE RELATIONSHIP BETWEEN EUPHEMISMS AND OTHER LINGUISTIC PHENOMENA

Oxana Chira

Lecturer, PhD, "Alec Russo" State University of Bălți, Moldova

Abstract: Euphemisation is a vital process in acts of communication in all languages. Considered a universal phenomenon, euphemisms have been examined in various aspects related to their origins, functions and their evolution in time. Euphemisms fill in the vacancies in the language system, because their appearance is dictated by various communication needs. At the same time, euphemisms, formed by means of word-building devices typical of the Romanian vocabulary, are distinguished from other units by a relevant characteristic: euphemistic words and word combinations, which maintain their status as language units with an intrinsic lexical meaning form a new entity. The relationship between euphemism and other phenomena such as vulgarisms, jargonisms, barbarisms, slang, euphemisms, regionalisms are among the innovative aspects touched upon in this article. Some scholars often confuse euphemisms with the above-mentioned linguistic phenomena.

Keywords: vulgarisms, jargonisms, barbarisms, slang, euphemisms, regionalisms.

Printre aspectele novatoare pe care ne propunem să le elucidăm este relația dintre eufemism și alte fenomene, așa cum sînt vulgarismele, jargonismele, barbarismele, argotismele și regionalismele.

După cum se știe, actul de vorbire este un act de creație, act singular, care nu reproduce exact nici un „act lingvistic anterior și care, numai prin limitele pe care i le impune necesitatea intercomunicării sociale, «seamănă» cu acte lingvistice anterioare, aparținînd experienței unei comunități. Adică, actul lingvistic este, prin natura sa, act eminent individual, însă determinat social prin însăși finalitatea sa” [Coșeriu 1999, p. 25]. În acest sens, trebuie să menționăm că utilizarea lexicului eufemistic, ca fapte de limbă, se reflectă în două principii coșeriene ale lingvisticii ca știință a culturii: pe de o parte, principiul creativității (or vorbitorul are anumite libertăți în trierea unităților glotice), iar, pe de altă parte, principiul alterității (or vorbitorul, încumetîndu-se să utilizeze un oarecare eufemism, are și conștiința unor anumite condiționări, determinate atît de finalitatea socială a actului de vorbire, în general, cît și de finalitatea socială a mesajului eufemistic, în special). Cu alte cuvinte, vorbitorul este conștient de eventuale porțiuni de „neînțelegere” și, firește, încearcă de fiecare dată să le anticipeze, să le depășească chiar, inclusiv prin intermediul eufemismelor.

Referitor la aspectul în discuție, sînt instructive observațiile lui E. Coșeriu ce vizează problema înțelegerii, adică a modului în care s-ar cuveni percepută vorbirea emițătorului („celuilalt”): „Cît privește receptarea vorbirii «celuilalt», norma etică generală este cea a

generozității și toleranței, adică a suspendării (temporare) a alterității negative în favoarea interlocutorului. Această normă se aplică atât la nivelul vorbirii în general și la cel al «discursului», cât și la nivelul limbii (a limbii „celuilalt”, se înțelege). La nivelul vorbirii în general și la cel al discursului, norma toleranței înseamnă că în orice caz trebuie să presupunem că «celălalt» vorbește «cu înțeles», că vrea să ne spună ceva. Nu vom hotărî deci că nu spune nimic, că «vorbește în dodii», înainte de a încerca să înțelegem ce spune” [Coșeriu 1997, p. 83-84]. Raportînd aceste observații la utilizarea de către vorbitori a eufemismelor, chiar dacă unele dintre ele sînt percepute, din perspectiva ascultătorului, ca fiind incomprehensibile, bizare sau „dodiistice”, totuși trebuie să manifestăm disponibilitatea respectivă pentru a înțelege motivația vorbitorului, avînd drept punct de reper convingerea că limbajul funcționează *prin și pentru vorbitori*, dar *nu prin și pentru lingviști* [Coșeriu 1994, p. 164].

Abordarea problematicii comprehensiunii mutuale implică abordarea fenomenului, definit ca denaturare conștientă, intenționată a adevărului. Vorba este că utilizarea unuia și aceluiași procedeu (de exemplu, a litotei) în procesul de comunicare urmărește scopuri diferite. Astfel, niciun vorbitor nu va fi învinuit de falsitate în situațiile cînd va afirma că cineva este *corpulent* (pentru „gras”) sau este *incapabil* (pentru „prost”), dar poate va fi învinuit de denaturare a informației în situațiile cînd se va pronunța pe marginea *accidentului de la Cernobil* (eufemism pentru „explozia nucleară de la Cernobil”) sau a *relațiilor pragmatice cu Rusia* (eufemism pentru „relațiile tensionate cu Rusia”): în primul caz avem de a face cu o atenuare a expresiei, iar în al doilea – cu o inducere în eroare. Cu alte cuvinte, eufemizarea și dezinformarea se opun sub aspect funcțional (pornind de la funcția de comunicare). Dintr-un anumit punct de vedere, avem motive să vorbim în cazul dezinformării de o funcție eufemistică a limbajului (e cazul să amintim aici de rolul și consecințele manipulării) [Cornea 2002, p. 87].

Nu de puține ori, unii cercetători confundă eufemismele cu vulgarismele, barbarismele, argotismele și regionalismele. Pornind de la definiția eufemismului care „evită un cuvînt sinonim considerat obscen, vulgar sau (prea) jignitor” [Dicționar enciclopedic român 1964, p. 253], elementele lexicului vulgar nu pot fi utilizate cu funcție eufemistică, dar, în schimb, pot stimula apariția eufemismelor.

De regulă, vulgarismele sînt unități monolexicale sau polilexicale aspre, specifice unor grupări sociale mai puțin civilizate. Fiind niște unități „care violentează regulile standard sau uzul limbii”, niște unități triviale „care încalcă regulile unei exprimări decente și demne în societate” [Constantinescu-Dobridor 1998, p. 341], funcția de bază a vulgarismelor constă în exprimarea unei atitudini sau a unei aprecieri evident negative (a se vedea [Bahnaru 2009, p. 147], în timp ce menirea eufemismelor constă în atenuarea unei exprimări brutale, jignitoare sau triviale (deci prin evitarea termenului negativ).

Atestăm eufemisme și în sfera jargonismelor, întrucît jargonul, făcînd parte dintr-o „limbă deformată, cu multe elemente străine, utilizată de vorbitorii unui grup social pentru a se diferenția de alții” [Bidu-Vrăncianu 2005, p. 282], are întotdeauna o semnificație nesocializată și artificioasă. De exemplu, *rezon* „dreptate” (cf. fr. *raison*), *a ambeta* „a plictisi” (cf. fr. *embêter*), *a eflora* „a studia superficial; a frunzări o carte” (cf. fr. *effleurer*). Tocmai această semnificație (de a fi un limbaj utilizat anume cu scopul de a nu fi înțeles de alte grupuri de vorbitori) și favorizează utilizarea elementelor de jargon cu funcție de eufemism. De exemplu, în limbajul medicilor *a pierde pacientul* pentru „pacientul moare”, *întîrziere mentală* pentru „retard”, *sinucidere* pentru „suicid”; în limbajul polițiștilor *eveniment rutier* pentru „accident”, *operațiunea Noapți Albe* pentru „vînătoarea de șoferi beți”; în limbajul militarilor *operațiune*, *conflict*, *lichidare fizică* pentru „război” etc. Prin urmare, unele eufemismele camuflează sau atenuază semnificația și reprezintă elemente de jargon profesional.

O relație de altă natură există între barbarisme și eufemisme. Deși barbarismele sînt, ca atare, cuvinte împrumutate care „circulă într-o formă neadaptată normelor fonetice, grafice și morfologice ale limbii române” [*ibidem*, p. 85], totuși, în anumite situații, unele barbarisme (care, de regulă, se mențin și se utilizează în limbă) pot îndeplini și funcție eufemistică: *babysitter*, „îngrijitor de copii”, *second-hand* „uzat, folosit, vechi”, *bodyguard* „paza de corp, paznic” etc. De exemplu: „*Make-up artistul* Stela Sopera îți spune cum trebuie să fie un machiaj office perfect, ce culori să folosești și ce greșeli să eviți” (www.unica.ro, 20.09.2013). Pentru ilustrare, să ne imaginăm un dialog dintre un angajat care, deși a atins vîrsta de pensionare, nu are de gînd să se pensioneze și administratorul care așteaptă cu nerăbdare sosirea acestei zile:

Angajatorul: „Mult stimat dle X, Vă mulțumim mult pentru munca depusă, să aveți parte din plin de beneficiile odihnei binemeritate și propun să fiți ales ca șef de onoare al secției”.

Angajatul: „Mersi mult pentru onoarea pe care mi-ați acordat-o”. Cuvîntul *Mersi*, determinat de adverbul *mult* și secundat de cuvîntul *onoarea*, echivalează cu nedorința evidentă a angajatului de a se pensiona.

Argotismele au drept trăsături distinctive efemeritatea, iar rolul lor de marcă este apartenența la grup, caracterul de limbaj secundar sau marginal, oralitatea [Gulei 2014, p. 229]. Depășind limitele limbii literare, unele argotisme, firește, pot funcționa ca eufemisme. De exemplu: *baxuri* (<engl. *buck*) pentru „bani, dolari”, *gagică* (< țig. *gagi*) pentru „amantă”, *matol* (< țig. *mato*) pentru „beat”, *a aranja* pentru „a denunța”, *a împrumuta* pentru „a fura” etc.

E de menționat că o componentă esențială atît a argoului, cît și a eufemismului este ipostaza lor ludică, expresivă și estetică. Posibilitățile estetice și expresive sînt utilizate în ambele cazuri conștient. Atît eufemismului, cît și argoului li se recunoaște caracterul lor criptic. De exemplu, un medic, comunicîndu-i unui pacient că are „un neoplasm malign pe ficat”, încearcă să evite, într-un fel, adevărata diagnoză de „cancer”. În aceeași ordine de idei, un hoț, în intenția de a camufla scopul de „a fura”, utilizează verbele *a sustrage*, *a înjumătăți*, *a pungăși*. În ambele cazuri, funcția criptică este primordială, întrucît atît medicul, cît și hoțul nu au intenția de a înfrumuseța ceea ce spun, dar de a deruta: medicul pe pacientul său (doar colegii medicului pot descifra diagnoza sus-numită), iar hoțul pe ceilalți vorbitori (cu excepția celor din lumea interlopă).

Regionalismele pot, în unele situații, să îndeplinească funcție eufemistică, întrucît, purtînd „întotdeauna o conotație locală, ele funcționează ca elemente ale unui microcîmp cultural în cadrul culturii naționale” [Șerban, Evseev 1978, p. 144-145].

În același timp, tocmai acest „exotism intern” specific regionalismelor „determină funcționalitatea lor în unele stiluri ale limbii literare” [*ibidem*, p. 144-145]. Deplasarea regionalismelor din limba populară în cea literară este, deseori, un proces conștient și intenționat. Altfel, cuvintele „*bortă, colțun, curechi, dișterne, farbă, horn, ortac, sabău, zaplaz* sînt cuvinte vii numai în graiuri regionale-populare, în care întîlnim multă fantezie, ironie, spirit critic, dar și sens hipocoristic, *eufemistic* (subl. n. – *O. Ch.*) și mai adesea depreciativ, din care s-au născut construcții verbale uimitoare” [Bulgăr 2000, p. 5]. Pentru exemplificare: *a fi găsit în curechi, a fi dus cu sorcova* [Zafiu 2010, p. 126], *a lua la trei păzește, a scoate din fițîni, a se urca pe divan, a face colb, a bate pe cineva (de) să-i meargă colbul* [DEXI, p. 396], *copil de gard* [Butnaru 2008, p. 70].

Deseori, autorul explică sensul regionalismului, pentru ca sensul să devină clar cititorului: „Avea o balanță cu care cîntărea/aproxima vechiturile, cîrpele (terfele, hleaburile, *hrentele* – *hreantă* se numea o haină proastă, foarte ponosită) pe care le adunam de unde se nimerea” [Butnaru 2008, p. 23].

După cum se poate deduce, în cadrul lexicului pot funcționa pe „post” de eufemisme argotismele, barbarismele, regionalismele. Eufemismele, pe lângă alte unități ale limbii, trebuie considerate drept unități de bază ale vocabularului românesc și deci, asemenea altor unități, trebuie studiate în instituțiile de toate gradele și în cadrul tuturor compartimentelor limbii (altfel zis, examinarea aspectelor legate de polisemie, sinonimie, antonimie, traductologie ș.a. presupune și referințe la exprimările eufemistice).

Faptul că dicționarele existente înregistrează o mică cantitate de eufemisme este un indiciu al investigării insuficiente nu numai a chestiunilor teoretice, dar și a celor legate de aspectele lexicografice ale fenomenului în discuție. În acest sens, venim cu recomandarea ca autorii de dicționare să acorde eufemiei atenția cuvenită.

BIBLIOGRAPHY

- Bahnaru V. Elemente de semasiologie română. Chișinău: Știința, 2009. p. 286.
- Bidu-Vrănceanu A. ș.a. Dicționar de științe ale limbii. București: Editura Nemira, 2005. p. 608.
- Bulgăr Gh., Constantinescu-Dobridor Gh. Dicționar de arhaisme și regionalisme. București: Editura Saeculum, 2000, vol. 1-2. (Vol. 1, 368 p., Vol. 2, 448 p.)
- Butnaru L. Copil la ruși. București: Editura Ideea Europeană, 2008. 236 p.
- Constantinescu-Dobridor Gh. Dicționar de termeni lingvistici. București: Editura Teora, 1998. 351 p.
- Cornea A. Cuvintelnic fără frontiere. Iași: Editura Polirom, 2002. 206 p.
- Coșeriu E. Prelegeri și conferințe (1992-1993). Supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A, Lingvistică. Iași, 1994. 189 p.
- Coșeriu E. Alteritate, toleranță și masochism (Dialog cu un elev despre politică și etica lingvistică). În: Revistă de lingvistică și știință literară, 1997, nr. 3, p. 80-87.
- Coșeriu E. Introducere în lingvistică. Trad. de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, Ed. a 2-a. Cluj-Napoca: Editura Echinoc, 1999. 141 p.
- Dicționar enciclopedic român. București: Editura Politică, 1964, vol. II. 945 p.
- Dicționar explicativ ilustrat al limbii române. Chișinău: Editura ARC. 2007. 2240 p.
- Gulei M. Limbajul argotic. Delimitări terminologice. În: Noi direcții în cercetarea textelor și discursurilor: analize și interpretări. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2014, p. 225-235.
- Șerban V., Evseev I. Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem. Timișoara: Editura Facla, 1978. 299 p.
- Zafiu R. 101 cuvinte argotice. București: Editura Humanitas, 2010. 380 p.